

Ovid S. Crohmălniceanu – De la criticul damnat la „Tata Croh”

*Drd., David (Moholea) Ruxandra Diana
Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău*

Abstract: This paper is part of the PhD thesis called ‘Ovid S. Crohmălniceanu – A Monography’. Ovid S. Crohmălniceanu is well known for his contribution to Romanian criticism as well as for being a controversial figure due to his devotion to socialist realism. It seems that after the Romanian Revolution in 1989, his profile was not exactly suitable for what is generally considered to be a great critic. Despite his passion for literature and his undisputed cultural taste, despite his vast and rigorous work, his adhesion to Marxism could not be forgiven. While his activity meant more than the excessive praise of the Soviet model in literature, proven by great works such as ‘The Romanian Literature Between the Two World Wars’, ‘The Expressionism in the Romanian Literature’ or ‘Five Novelists in Five Different Reading Keys’, his detractors tried to minimize his important role in the Romanian literature. However, a new generation of young novelists, found guidance and support in a difficult era of censorship and ideological power, and dared go beyond the limits of the official socialist model. Therefore, he became more than a leader of a literary circle: he became a father figure who gained the respect of an entire generation.

Keywords: *Ovid S. Crohmălniceanu, Desant, literary criticism, mentor, socialist realism*

Un aspect important al studiului monografic despre Ovid S. Crohmălniceanu îl reprezintă încercarea de a arăta care este locul și rolul său în literatura română, precum și ce contribuții a avut de-a lungul fiecărei etape istorice pe care a parcurs-o. Lucrarea de față își propune o prezentare a statutului lui Ovid S. Crohmălniceanu într-o ipostază dublă: aceea de critic damnat și de mentor omagiat. De la debutul său în „Ecoul”, în 1944, cu o serie de medalioane literare, și până la ultima lucrare, apărută postum, *Evreii în mișcarea de avangardă românească*, activitatea literară a criticului a stat sub semnul unei permanente „plieri” a discursului pe cerințele epocii, cunoscând o evoluție evidentă de la ideologic spre estetic.

Una dintre multiplele laturi ale personalității lui Ovid S. Crohmălniceanu și-a găsit expresia în activitatea sa ca mentor al cenacului „Junimea”. Criticul de formație realist-socialistă, blamat pentru adeziunea sa

la o ideologie contaminată de ipocrizie și construită pe fraze lozincarde, golite de sens, a devenit spre finalul carierei sale „tata Croh”. Pentru câțiva tineri scriitori care au pus fundamentele unei generații noi, dornică să rupă orice legătură cu tradiția, profesorul a devenit îndrumător, dar și protector, contribuind esențial la dezvoltarea prozei scurte postmoderniste. La răstimpuri, câteva dintre aceste nume, sonore acum pentru literatura română, nu au prețuit a aduce un omagiu celui care le-a fost deschizător de drumuri: Mircea Cărtărescu, Mircea Nedelciu, Gheorghe Crăciun, Ioan Bogdan Lefter, Cristian Teodorescu, Ioana Pârvulescu ș.a. Deși unele voci pretind că și această „mișcare” face parte din aceeași strategie a criticului de a se adapta vremurilor încercând să cadă mereu în picioare, este incontestabilă contribuția lui Ovid S. Crohmălniceanu la dezvoltarea prozei românești a anilor '80.

În ciuda faptului că este o figură controversată, Ovid S. Crohmălniceanu rămâne, fără îndoială, un nume foarte important în literatura română. Zarurile destinului au fost aruncat în așa fel, încât să acopere trei momente cheie în evoluția literaturii: realismul socialist, perioada destalinizării și apoi tumultul anilor '80. Fiecare dintre aceste perioade ilustrează o față diferită a criticului, ceea ce i-a făcut pe unii detractori să-l acuze de atitudine *cameleonică*. Controversa pornește de la înverșunarea cu care a susținut realismul socialist în perioada sa cea mai neagră, perioadă în care au fost contestate vehement valori culturale românești clasice, în numele unei ideologii care s-a dovedit periculoasă. Pe de o parte, nu a fost niciodată „la înălțimea așteptărilor” mai-marilor din fruntea regimului, pe de altă parte, chiar și această contribuție văzută ca fiind „modestă” i-a adus declinul în fața anticomuniștilor. Astfel, ceea ce a fost „prea puțin” pentru una din tabere, a devenit „prea mult” pentru cealaltă.

Tocmai de aceea, după revoluția din decembrie 1989, profilul lui Ovid S. Crohmălniceanu nu se potrivea deloc cu acela al unui critic literar important, în ciuda unor lucrări de mare valoare: *Literatura română între cele două războaie mondiale*, *Literatura română și expresionismul* sau *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*. Într-un mod ciudat (și poate nedrept), au cumpănit mai mult celelalte scrieri, cu un puternic iz politic, scrise „la comandă” (ori poate din frică sau, și mai grav, din convingere?), adică volumul de *Cronici*, *Cronici și articole*, articole și studii din ziarele sau revistele vremii, în care ridica în slăvi programul marxist. Punctul culminant

a fost apariția nefericitei broșuri *Despre realismul socialist*. Nu i s-au iertat niciodată aceste „derapaje” ideologice, lucru care a întunecat ultimi ani din viața criticului, în ciuda contribuției literare ulterioare. Încercările sale de a recupera „moștenirea culturală” (atât prin activitatea sa publicistică, cât și prin monografiile valoroase despre Tudor Arghezi, Lucian Blaga sau Liviu Rebreanu), la care se adaugă ultimele studii ample, cu un ecou important – *Cercul Literar de la Sibiu și influența catalitică a culturii germane și Evreii în mișcarea de avangardă românească* – nu i-au sensibilizat pe acuzatorii principali.

Nici măcar faptul că Ovid S. Crohmălniceanu a devenit un simbol pentru o generație întreagă, învățată să-și afirme talentul, să scrie cu îndrăzneală și să-și trezească „libertatea interioară”, nu a fost neapărat o carte de vizită relevantă pentru detractori. Gheorghe Grigurcu, în nenumăratele sale atacuri la adresa criticului, a acuzat întreaga generație optzecistă de „oportunism și complicitate cu puterea” [Cristian Teodorescu, 2003: 663]. El a considerat că acești tineri nu se puteau îndrepta într-o direcție bună din moment ce s-au aflat sub oblăduirea unui „neîntrecut oportunism, gata a se răsuci la 180 de grade pentru a se păstra «la suprafață»” [Grigore Grigurcu, 2001: 12], ce „procedează ca un comandant de oștire pe frontul ideologic, care se străduiește a asigura o coeziune a unei armate în destrămare, chemând-o la luptă sub o flamură iremediabil compromisă” [Grigore Grigurcu, 2001: 13].

În acest context al controverselor (uneori manifestate destul de agresiv, cu destulă înverșunare), rămâne întrebarea: a fost sau nu Ovid S. Crohmălniceanu un critic relevant pentru literatura română sau doar un impostor și un oportunism a cărui poziție a fost într-o permanentă schimbare? Desigur, o astfel de întrebare nu poate avea un răspuns simplu și, în niciun caz, epuizabil în aceste rânduri. Ceea ce ne propunem în această lucrare este să punem „pe masă” fapte și atitudini, verificabile, măsurabile, cu un grad cât mai mare de obiectivitate.

Mai întâi, este foarte importantă conturarea unui portret, chiar în linii mari, al lui Ovid S. Crohmălniceanu, tocmai pentru a sublinia complexitatea personalității sale. Multiplele „fețe” ale acestei personalități nu sunt nicidecum semne ale unei ipocrizii, ci pot face lumină în privința opțiunilor sale culturale și politice. „Substratul” biografic dezvăluie pe Moise Cahn/Kahn, evreul din Galați, crescut cu o „foame” de literatură, cu o pasiune

pentru tot ceea ce este nou și cu un respect pentru valorile estetice autentice. Biblioteca „V. A. Ureche”, adăpostită în liceul „Vasile Alecsandri” din Galați, a fost prima sa sursă de lectură. Acolo a descoperit cărți, reviste și colecții („din fondul Aburel”) care „au exercitat o fascinație specială” asupra lui, așa cum mărturisește el însuși [Ovid S. Crohmălniceanu, 1994: 165]. Apoi, pasiunea i-a fost alimentată de Moș Bercu, „anticar ambulant”, la care a găsit o adevărată comoară: revistele franțuzești, „o grămadă de numere din N.R.F.” [Ovid S. Crohmălniceanu, 1994: 166]. Acesta a fost doar începutul, căci odată deschise aceste porți, nu a mai putut fi stăvilită „atracția exercitată [asupra mea] de literatura modernistă”.

Așadar, un lucru este cert: nu i se poate reproșa lui Ovid S. Crohmălniceanu lipsa de pregătire literară, așa cum insinua Constantin Barbu (și el, ca și Grigore Grigurcu, pornit într-o vânătoare de securiști, plagiatori și impostori), care-l ironizează pe critic, numindu-l „un fel de inginer zidar”, „cu improvizațiile lui universitare”. Aceeași insinuare se regăsește și la Marin Mincu: „Crohmălniceanu a devenit cadru universitar la Facultatea de Litere, deși făcuse studii de inginerie”, iar „ca student, am simțit **incongruența vădită** [sublinierea aparține autorului] dintre formația inginerească și pretenția de a aborda literatura cu o perspectivă critică «marxistă»” [Marin Mincu, 2000: 10]. Totuși, formația aceasta „inginerească” de care amintește autorul nu a făcut decât să dea lucrărilor sale critice structura și rigoarea pentru care, de altfel, a fost mereu recunoscut. Iar o lucrare atât de amplă, în trei volume, cum este *Literatura română între cele două războaie mondiale* – ca să amintim doar una dintre contribuțiile sale – nu poate fi rezultatul cercetărilor unui inginer, fără ca acesta să fi deținut o măiestrie a actului critic și fără o bună cunoaștere a fenomenului literar. Chiar critica marxistă a lui Crohmălniceanu, în forma ei „strâmbă” din punct de vedere ideologic, poartă urmele unei vaste culturi, dovedită de profunzimea analizei sau de paralelele și asocierile, uneori neașteptate.

Dar inginerul „îndrăgostit de «umanioare»” [Florin Saiu, 30 martie 2023] nu a fost niciodată atras de meseria aleasă doar pentru că așa o cereau vremurile. Deși avea toate atuurile unui inginer, „cu mintea lui clară, pătrunzătoare, bine organizată”, chemarea lui a fost alta: „cred că s-a voit dintotdeauna critic, nimic altceva decât critic, dar critic în toată puterea cuvântului” [Paul Cornea, 2000: 53]. Tocmai de aceea, profitând de prietenia cu Nina Cassian, Moise Cahn îndrăznește să părăsească Galațiul pentru

capitală și debutează în revista „Ecoul”, devenind O. Crohmălniceanu-Sache. Nu putea întui că acest moment va pecetlui „renașterea” sa ca om de litere, sub un nume nou, apărut dintr-o glumă, asumat în urma unei farse și devenit noua identitate. Acest moment marchează, în același timp, un impresionant șir de contribuții publicistice de-a lungul timpului la „Contemporanul”, „Gazeta literară”, „Luceafărul”, „România literară”, „Cinema” etc. Acestea (fără a le putea nega caracterul veșnic schimbător din punct de vedere ideologic) demonstrează încă o dată că „ingineria” a fost doar un pretext pentru siguranța unei cariere, în timp ce formarea literară a lui Crohmălniceanu a reprezentat dintotdeauna atuul său. Altfel, cum ar fi putut fi invitat, ca profesor universitar, să țină seminare la München și numit, cu profund respect, *Herr Professor*, titlatură folosită oficial „pe cutia poștală și pe ușa apartamentului”? [Sorin Preda, *ed. cit.*, p. 175]

Devenit critic literar activ, dar la intersecția nepotrivită de timpuri, Ovid S. Crohmălniceanu / Ov. S. Crohmălniceanu îmbrățișează realismul socialist, o acțiune aproape „sinucigașă”, care avea să lase cicatrici sângerânde pentru tot restul vieții sale. De altfel, „fantoma” socialistă avea să-l bânuie și dincolo de porțile autoexilului, așa cum se regăsește și în corespondența cu cei apropiați. Paul Cornea, de pildă, spune despre vechiul său prieten că „era foarte dezamăgit de evoluția situației din România postcomunistă [...]. Suporta greu renașterea antisemitismului. [...] Îl iritau vechii «foști», adăpostiți în tabăra noilor formatori de opinie. Îl răneau, mai mult decât se putea bănuie, unele înțepături veninoase și atacuri murdare care-i reproșau, fără discernământ și răspundere, «păcate ale tinereților»” [Paul Cornea, 2000: 62]

Fără a nega vreodată acest episod important al vieții sale, Crohmălniceanu a încercat o recuperare tardivă a „daunelor” etice și estetice. Sigur, aceste încercări au fost taxate din nou drept „năpârliri” ale unui „profesor imund”, un „pontif al dogmatismului”, ale cărui convingeri „apar formulate ca o netezime firoasă, ca a unui cuțit de ghilotină” [Grigore Grigurcu, 2001: 12]. Broșura *Despre realismul socialist* a fost considerat punctul culminant al decăderii sale etice, căci i-a asigurat „un loc în tabloul literelor românești centrat pe poziția sa virulent dogmatică, depravat propagandistică, în slujba regimului comunist” [Grigore Grigurcu, 2001: 12]. Aceste afirmații ale lui Grigore Grigurcu nu pot fi negate, însă tonul articolelor sale și abuzul de invective înfățișează o perspectivă vădit

subiectivizată din oarecare considerente personale, care poate fi confundată, până la un punct, cu o ură transformată în obsesia destabilizării unui critic „oportunist”. De altfel, acest lucru poate fi demonstrat și prin atacurile virulente asupra oricărui susținător sau omagiator al lui Ovid S. Crohmălniceanu, mai ales că Grigore Grigurcu nu pare să fi ratat a comenta niciun articol apărut la momentul omagierii celor 76 de ani sau la momentul necrologurilor apărute în presă.

Dar iată că susținătorul realismului socialist a reușit, în cele din urmă, să schimbe macazul. Ovid S. Crohmălniceanu a îmbrăcat o nouă haină (văzută ca o altă „năpârlire” de către detractori) și a devenit Profesorul, Crohul, „Tata Croh”, Moșul, mentorul. Ascultat și iubit de o generație întreagă, tot nu a fost suficient pentru a scăpa de „comisarii” moraliști, care, de altfel, și-au asumat ei înșiși același rol de „Javert”, doar că în epoca imediat următoare. O carte dedicată în întregime lui Crohmălniceanu, apărută după moartea acestuia ca o antologie de articole scrise aproape în același timp, arată deferență față de un om care a reprezentat, până la final, mai mult decât un „biciuitor” al valorilor culturale românești, aflat sub influența unei dogme fundamentale eronate.

Este puțin probabil ca o întreagă generație de tineri scriitori să fi fost „spălată pe creier” și să fi ratat o eventuală atitudine atât de condamabilă din spatele unui nume cu renume. De altfel, atitudinea optzeciștilor, care nu au trăit intensitatea anilor '50-'60, dar au fost fascinați de dăruirea unui profesor care i-a „văzut” și care a crezut în puterea lor de a se ridica deasupra celorlalți, a fost una tranșantă. Nu i-a interesat trecutul plin de controverse al profesorului lor, ci au trăit „magia” de la „Junimea” alături de unul pe care-l considerau „de-ai lor”, în ciuda diferenței de vârstă. Căci la „Junimea” Croh nu era „deasupra tuturor”, ci era împreună cu ei, „n-a fost un director de conștiință, n-a fost un «formator literar», n-a fost un șef de școală, a fost pur și simplu un desantist ceva mai bătrân și mai cumpătat” [Gheorghe Crăciun, *ed. cit.*, p. 33], iar meritul cel mai mare este acela de a fi construit o reală conexiune cu tinerii junimiști. Tocmai această conexiune i-a făcut să evolueze, să *devină*, căci „Ov. S. Crohmălniceanu [...] ne-a făcut să ne simțim cât voiam de liberi, să experimentăm, să sfidăm și [...] să ne impunem” [Gheorghe Ene, *ed. cit.*, p. 27].

Într-o formă mai mult sau mai puțin diferită, fiecare dintre junimiștii care l-au evocat pe critic a susținut aceeași idee enunțată cu mândrie de

Mircea Cărtărescu: „Este omul care a făcut cel mai mult pentru mine [...] Mi-a fost mereu un îndrumător spiritual” [Mircea Cărtărescu, *ed. cit.*, p.150].

În esență, marea dramă a vieții lui Ovid S. Crohmălniceanu constă în faptul că a fost veșnic blamat, indiferent de care parte a baricadei s-a situat. În anul 1948, la doar 27 de ani, naivul critic face „greșeala” de a se exprima (prea) liber cu privire la volumul Ninei Cassian, *La scara 1/1*. Reacția a fost aproape instantanee. Traian Șelmaru face o riguroasă analiză pe textul critic al lui Crohmălniceanu, concluzionând că acesta nu numai că sprijină un comportament „deviant” al scriitoarei de la linia partidului, dar dovedește clar că nu duce lupta „împotriva decadentismului burghez”, recomandându-i, în final, să „evite pe viitor asemenea greșeli” [Traian Șelmaru, 1948: p. 2]. „Elitismul” putea să-l coste scump pe critic, având în vedere că „pentru un artist comunist, o critică apărută în «Scânteia», organ central al partidului său – înseamnă totdeauna un prilej de scrutare a propriei sale conștiințe și opere, de revizuire profundă și constructivă” [Nina Cassian, *apud* Mihai Iovănel, în 20 aprilie 2022].

În anul 1949, articolul *Pentru calitate în nuvelistica noastră* i-a adus a doua „pedeapsă”. Întrucât nu corespundea grilei impuse de partid, articolul a fost aspru criticat, iar Ovid S. Crohmălniceanu a fost acuzat de cosmopolitism, chiar de șeful propagandei, Leonte Răutu. Actul nesăbuit de a scrie un articol care pleda pentru inovație, originalitate și libertate artistică a avut drept consecință marginalizarea autorului său, „tras de urechi”, mai întâi, într-un articol-răspuns intitulat *Împotriva cosmopolitismului și obiectivismului burghez în științele sociale*. Acest vehement „discurs jdanovist”, cum îl numea Vladimir Tismăneanu, avea să provoace un război deschis operelor reprezentative pentru cultura românească. A urmat un val de cenzură, interdicții, arestări, pedepsiri, condamnări, iar mesajul transmis era clar: „cine nu e cu noi, e împotriva noastră”.

Cele două acțiuni de „frondă” au determinat căderea lui Ovid S. Crohmălniceanu în dizgrație. I s-au închis niște uși, apariția lui în reviste a fost limitată, a fost „certat” în mod public și somat să-și revizuiască atitudinea. Care ar fi fost, în acest context, opțiunile? Crohmălniceanu nu a fost niciodată un om al impulsului, un reactiv ci, mai curând, un om foarte calculat, cuminte și discret. Încă nu cunoscuse adevărata față a realismului socialist, deși era deja clar chiar de atunci că nu mai indica de mult direcția în care au crezut, atât el, cât și alții asemeni lui, la început. Momentul 1960,

odată cu apariția broșurii *Despre realismul socialist*, l-a reabilitat cumva în ochii puterii. Dacă textul a fost scris din convingere sau din necesitate încă mai trebuie cercetat. Cert este că, în timp ce în sfârșit se alinia dogmei, pierdea teren în planul celălalt. Intervențiile sale nenumărate în numele acestui realism socialist, atacând și negând valori literare și contribuind la decăderea culturală au rămas pata neagră care avea să-i umbrească toate intențiile nobile de acum încolo. Blamat de această dată de tabăra cealaltă, Ovid S. Crohmălniceanu se regăsește în ipostaza unui proscris: de partea unui regim ce promova o ideologie în care credința îi este deja șubrează, dar împotriva culturii, a literaturii, a valorilor pe care le-a îmbrățișat încă din adolescență.

În perioada de „relaxare ideologică”, în ciuda încercărilor de a recupera „moștenirea culturală”, Crohmălniceanu a fost privit tot ca un impostor, cu schimbări de direcție mult prea radicale, ceea ce i-a slăbit enorm credibilitatea. Spre finalul anilor '70, ca mentor al „Junimii”, a deranjat din nou. Încurajarea tinerilor scriitori de a fi ei înșiși, de a scrie ce simt, de a nu se bloca între limite a trecut drept atitudine defăimătoare și ironizantă la adresa sistemului. „Tata Croh” s-a luptat să „fenteze” cenzura și să-și protejeze studenții, fără a le tăia aripile, poate dintr-un proces de conștiință nedeclarat de a „repara” parte din erorile tinereții: „a avut libertatea de spirit și lipsa de prejudecăți de a accepta să discute cu noi pe terenul nostru, după regulile noastre [...] și acceptând să «țină spatele» față de autorități pentru astfel de întâlniri neconvenționale” [Mircea Nedelciu, *ed. cit.*, p. 152]. Revoluția nu a adus schimbarea atitudinii publice față de Ovid S. Crohmălniceanu. El a rămas tot sub lupă, de data aceasta din cealaltă direcție. Acuzat în nenumărate rânduri că prea fusese tributar sistemului comunist, a fost dat la o parte, întrucât nu avea ce căuta în rândul adevăraților critici. Nu alesese să facă parte din „mișcarea de rezistență”, ci se complăcuse în a aduce osanale regimului dușman. Nici încercarea sa memorialistică nu a impresionat publicul postdecembrist. Apariția *Amintirilor deghizate* s-a dovedit a nu împlini așteptările, căci în paginile falsului jurnal cititorii nu au găsit mărturisirile de credință, explicații, picanterii, deziceri – chiar dacă acestea nu ar fi satisfăcut setea de a lovi în tot ceea ce a aparținut, în orice formă, regimului comunist!

Neîndoielnic, activitatea de îndrumător la „Junimea” rămâne una dintre formele prin care Ovid S. Crohmălniceanu se „salvează”. În *Amintirile*

sale, precizează că a fost rugat să accepte „rolul de îndrumător al cenaclului”, dar gurile rele (una dintre acestea fiind și a lui Marin Mincu) nu i-au recunoscut acest merit, considerând că s-a „erijat” în îndrumător, pecetluind astfel ștergerea definitivă a inițiatorului *de facto* al cenaclului, G. Ivașcu. Totuși, atmosfera întâlnirilor, „simpatică, boemă și rustică” [Ovid S. Crohmălniceanu, *ed. cit.*, p. 144] nu aduce cu o intrare abuzivă într-un rol nemeritat. Dimpotrivă, mărturiile *junimiștilor* descriu o figură aproape paternă, care le-a propus tinerilor scriitori un „exercițiu superior de competență”, așa cum arată Gheorghe Ene în elogiul său. O abordare îndrăzneță pentru un intelectual aflat mereu în bătaia puștii de pe ambele linii ale frontului. Dar Crohul, beneficiind de o libertate editorială relativ mai permisivă, a știut cum să-i îndrume să scrie, cum să evite cenzura și neplăcerile unei epoci a restricțiilor. Ceea ce părea inițial doar o sarcină „extradidactică” pentru Profesor a devenit o patimă (sau poate o ambiție personală).

Într-un fel, Ovid S. Crohmălniceanu preia rolul pe care l-a avut Miron Radu Paraschivescu la „Ecoul”. Cei doi împărtășesc același entuziasm pentru descoperirea tinerelor talente, încurajarea scrierii sub pseudonim, plăcerea pentru „diferite lucruri care schițau o rezistență în propaganda oficială”, [Ovid S. Crohmălniceanu, *ed. cit.*, p. 90] interesul pentru lecturile noi, predispoziția pentru „poantă” sau felul de a „se furișa pe unde cenzura lăsa vreo porțiță nesupravegheată” [Ovid S. Crohmălniceanu, *ed. cit.*, p. 95]. Diferența esențială este însă că pe Croh nu-l putea nimeni păcăli (așa cum o făcuse el însuși în 1944 cu „nașul său literar”) și nici nu ar fi îndrăznit cineva să o facă, dintr-un respect profund pe care și l-a câștigat în fața „ucenicilor săi”.

Junimiștii moderni citeau, criticau, polemizau, uneori râdeau, apoi mergeau să bea „câte un rom la *Colonade*” – spre disperarea Profesorului, așteptat de soție acasă. Dar ceea ce este unic pentru acest cenaclu nu rezidă în activitatea în sine, foarte asemănătoare cu toate întrunirile de acest fel, ci în atmosfera creată și interacțiunea dintre membri. Acolo nu se făcea doar literatură, ci se creau relații care le puteau permite tinerilor să interacționeze natural, aproape ca într-o familie. Spiritul critic și spiritul de competiție nu implicau invidie sau răutate, ci reprezentau o formă de manifestare a simpatiei și a emulației. Apariția unei cărți a unuia dintre membri provoca bucurie și se cerea sărbătorită la „Junimea”.

Ion Bogdan Lefter descrie această atmosferă unică, pe care o leagă inerent de imaginea Crohului, cu figura sa impozantă, fără însă a avea aerul acela de superioritate: „Era [...] absolut colosal: avea entuziasm tineresc, dar și o enormă răbdare înțeleaptă; știa înspăimântător de multă carte, dar fără morga insipidă a «savanților», căci era, deopotrivă – glumeț, era hâtru, râdeam mult împreună; [...] un om atașant, de o mare generozitate și de o rară finețe sufletească”. [Ion Bogdan Lefter, 2000: 153].

Ajunsă puțin mai târziu în sânul tinerei familii junimiste, Ioana Pârvulescu explică în ce consta unicitatea acestui cenaclu: „Al doilea motiv pentru care am rămas la Junimea până la sfârșit era ceva ce nu găsisem nicăieri în trecerile mele întâmplătoare pe la alte cenacluri. Acest ceva [...] era râsul. Din prima seară am râs la Junimea. Și aveam să râd în fiecare marți, ceremonie și terapie care m-a făcut să rezist în cei 7 ani de navetă. Iar maestrul de ceremonii era Profesorul Crohmălniceanu. Se râdea în toate felurile posibile: mimând sobrietatea [...] se râdea subțire și gros, dezlănțuit, critic, participativ, potolit, cald, simplu, cu simpatie, din rărunchi, din minte, inimă și literatură.” [Ioana Pârvulescu, 2000: 155]. „Junimea” devine astfel în egală măsură o platformă de lansare a tinerilor scriitori, un filtru semi-oficial al valorilor literare și o adevărată școală de literatură. În strânsă legătură cu activitatea cenaclului apare antologia *Desant* '83. Pentru profesorul-mentor nu era suficient să-i conducă pe tinerii scriitori spre afirmare, ci a vrut să și fixeze evoluția lor și să fie sigur că le poate fi recunoscut talentul, pentru că *scripta manent*. Publicarea unei astfel de antologii era sinonimă cu o „naștere”, o carte pe care a jucat-o bazându-se pe o intuiție extraordinară și un fin simț pentru talentul autentic: „Atunci când a apărut *Desantul*, Profesorul era atât de încântat, ca și cum la cenaclu ar mai fi venit un scriitor talentat. [...] *Desantul* a rămas un personaj al cenaclului, creația Profesorului, cel care a antologat textele, care a prezentat autorii și a scris postfața.” [Cristian Teodorescu, *ed. cit.*, p. 151].

Prin urmare, *Desant* este mai mult decât o culegere, este cumva un „joc superior” cu o miză extrem de mare: impunerea unei direcții noi în proza românească a anilor '80. Acest volum colectiv se vrea a fi un „manifest nou”, marcând debutul unei generații, „generația prozatorilor desanțiști”, [Geroge Cușnarencu, *ed. cit.*, p. 167], din rândurile căreia s-au ridicat scriitori, „ieșiți muschetărește din lumea literelor pentru cucerirea gloriei” [M. Ungheanu, *ed. cit.*, 25 februarie 1984, p. 2], care „au reușit să

pătrundă, aproape toți, în paginile publicațiilor literare și să nu treacă neobservați” [Ovid S. Crohmălniceanu, 1983: 5]. În prefața pe care a scris-o pentru acest volum, Ovid S. Crohmălniceanu scria despre ceea ce aduc nou acești scriitori: asumarea realităților vieții cotidiene, dezinvoltura cu care tratează mecanismele ce compun dinamica socială, individul este privit în raport cu „blestematele dileme personale”, impresia de inedit, iar rezultatul este un „spor considerabil de *autenticitate*”.

Atacurile și dintr-o parte, și din cealaltă, l-au făcut pe Ovid S. Crohmălniceanu să nu mai aibă obraz de întors și nici credința că vreodată își va putea găsi locul și liniștea în țara lui. A ales pribegia în Germania, care, se pare, l-a primit cu brațele deschise, în virtutea prieteniei sale cu Klaus Heitman și a relațiilor bune cu sora soției sale, stabilită de ceva vreme la Berlin. Chiar și de acolo, el a luat des pulsul literaturii române, citind articole și cărți comandate sau pe care i le aduceau cunoscuții – tinerii desanțiști ce i-au rămas loiali. Timid, s-a bucurat de orice atenție și de orice recunoaștere a importanței operei sale, sperând la o reeditare a câtorva dintre lucrările importante, cea mai „atrăgătoare” fiind retipărirea celor trei volume din *Literatura română între cele două războaie mondiale*. Ovid S. Crohmălniceanu este de acord că „există unele propoziții sau accente pe care am fost nevoit să le introduc, întrucât cartea altfel nu ar fi putut apărea”, prin urmare ar fi necesare „unele tăieturi și mici completări” [Ovid S. Crohmălniceanu, *Epistolă*, p. 178]. Chiar dacă s-a retras de pe scenă, „nu a pus punct dialogului cu literatura română” [Gabriel Rusu, *ed. cit.*, p. 171]. Din îndepărtatele târmuri berlineze a fost la curent cu tot ce e întâmplă „acasă”. Uneori avea bucuria de a primi vestea vreunei reușite a unui scriitor desantist, alteori se arăta scârbit de „isteria intelectuală” și, în genere, de „ce se poate citi în presa literară românească” [Paul Cornea, p. 63], proaspăt eliberată de închistările unui regim totalitar și absurd.

Fără îndoială, unele aspecte ale activității literare a lui Ovid S. Crohmălniceanu arată o permanentă pendulare între „credință și tăgadă”, adică între îmbrățișarea unei ideologii confundată inițial cu o mișcare anti-fascistă și dezlipirea de această ideologie (nu totală), care își dezvăluie treptat adevăratul program. Cu siguranță scrisul său din perioada de înflorire a realismului socialist a fost nu neapărat la comandă, dar cu vădita intenție de a încânta pe mai-marii decidenți, poate dintr-un spirit de conservare. A scris și a cerut, în calitate de critic literar, alinierea la „normele” dogmei în numele

căreia a activat în cea mai mare parte a vieții sale literare. Poate că se face vinovat de a nu fi reprezentat o voce în mișcarea de rezistență, ci mai curând a dat dovadă de o supunere oarbă, încă discutabil dacă din teama de represalii sau din convingere. Însă, până la urmă, mișcarea de rezistență are nenumărate forme. Poate că tocmai rămânând în țară în asemenea vremuri de restriște și profitând de poziția privilegiată a făcut un altfel de *bine*, în ciuda controversatei opțiuni politice.

Nu se poate nega însă o evoluție a atitudinii critice. Treptat, patima pentru realismul socialist s-a stins, a reparat din erori, a recondiționat imaginea unor valori literare revenind asupra unor afirmații și făcând eforturi pentru recuperarea cu adevărat a unei „moșteniri literare”. Mulți apreciază omul, profesorul, prietenul, mentorul, așa cum reiese din noianul de dedicații și omagieri, dar și din invitațiile de a împărtăși ideile sale critice atât în țară (în reviste prin interviuri, dezbateri etc.), cât și în afară. Ceea ce pentru unii a trecut drept „năpârlire” fără a-și schimba năravul, a însemnat pentru alții o capacitate extraordinară de regenerare și de reinventare, o modalitate de a se adapta și de a ține pasul cu vremurile.

În acest sens, poate cea mai relevantă concluzie este cea a lui Gheorghe Crăciun: „Dacă există un Dumnezeu al literaturii române, atunci el știe bine care e locul lui Croh și care e locul profesorului Crohmălniceanu în viața de apoi a scrisului” [Gheorghe Crăciun, *ed. cit.*, p. 34]. Eugen Simion îl recunoaște drept „un pedagog cu intuiții bune, [...] un critic literar pe care îl poți consulta cu încredere” [Eugen Simion, *ed. cit.*, p. 18], iar Cristian Teodorescu consideră că are o datorie de onoare față de „Tata Croh”: „după dispariția profesorului Crohmălniceanu îmi propun să-i apăr memoria, atât cât îmi va sta în puteri, din ceea ce aş numi iubire filială” [Cristian Teodorescu, *ed. cit.*, p. 50].

Referințe bibliografice

*** *Crohmălniceanu – Un om pentru toate dialogurile*, Editura UNIVERSAL DALSI, București, 2000.

Crohmălniceanu, Ovid S., *Amintiri deghezate*, Editura Nemira, București, 1994.

Crohmălniceanu, Ovid S., *Prefață la Desant '83. Antologie de proză scurtă scrisă de autori tineri*, Editura Cartea Românească, București, 1983, pp. 5-9.

Cornea, Paul, *Criticul și potrivnicile istoriei*, în *Crohmălniceanu – Un om pentru toate dialogurile*, Editura UNIVERSAL DALSI, București, 2000, p. 53.

Crăciun, Gheorghe, *Croh și profesorul Crohmălniceanu*, în *Crohmălniceanu – Un om pentru toate dialogurile*, ed. cit., p. 33.

Cărtărescu, Mircea, *La aniversară*, în *Crohmălniceanu – un om pentru toate dialogurile*, ed. cit., p. 150.

Ene, Gheorghe, *Competența activă de care aveam nevoie*, în *Crohmălniceanu – un om pentru toate dialogurile*, ed. cit., p. 27

Lefter, Ion Bogdan, *Portretul din umbră*, în *Crohmălniceanu – un om pentru toate dialogurile*, ed. cit., p. 153.

Grigurcu, Grigore, *De ce scrieți „rău” despre Ov. S. Crohmălniceanu, chiar și acum când nu mai e în viață?*, în „Luceafărul”, nr. 32 (524), din 19 septembrie 2001, pp. 12-13.

Iovănel, Mihai, *Nina Cassian de la A la Z*, în „Scena 9”, accesat la <https://www.scena9.ro/article/nina-cassian-de-la-a-la-z>, în 20 aprilie 2022.

Mincu, Marin, *Între principii și sofisme*, în *Cotidianul*, nr. 253, din 27-28 octombrie 2001, p. 8.

Mincu, Marin, *Ov. S. Crohmălniceanu*, în *Cotidianul*, nr. 2719, din 18 iulie 2000, p. 10.

Nedelciu, Mircea, *Crohul – libertate și luciditate*, în *Crohmălniceanu – Un om pentru toate dialogurile*, ed. cit., p. 152.

Pârvolescu, Ioana, *Ceremonia răsului*, în *Crohmălniceanu – un om pentru toate dialogurile*, ed. cit., p. 155.

Preda, Sorin, *Scrisori berlineze*, în *Crohmălniceanu – Un om pentru toate dialogurile*, ed. cit., p. 175.

Rusu, Gabriel, *Un om pentru toate dialogurile*, în *Crohmălniceanu – Un om pentru toate dialogurile*, ed. cit., p. 171.

Saiu, Florin, *„Tata” Croh, inginerul îndrăgostit de „umanioare”*, în „Jurnalul.ro”, accesat la <https://jurnalul.ro/special-jurnalul/tata-croh-inginerul-indragostit-de-umanioare-907180.html>, în 30 martie 2023.

Simion, Eugen, *Pasiune și loialitate*, în *Crohmălniceanu – un om pentru toate dialogurile*, ed. cit. p. 18.

Șelmaru, Traian, *Pe marginea unei cronici literare asupra volumului de versuri al poetei Nina Cassian*, în *Scânțea*, nr. 1036, din 4 februarie 1948, p. 2.

Teodorescu, Cristian, *Generația '80 și rezistența prin cultură*, în *Analele Sighet 10 – Anii 1973-1989: Cronica Unui sfârșit de sistem*, 2003, pp. 660-664.

Teodorescu, Cristian, *Părintelui meu literar, Crohmălniceanu*, în *Crohmălniceanu – un om pentru toate dialogurile*, ed. cit. p. 50

Ungheanu, M., *Desant '83*, în *Luceafărul*, nr. 8, din 25 februarie 1984, p. 2.